

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Úprava poměrů nezletilých dětí v souvislosti
s rozvodovým řízením manželství rodičů**
**Adjusting ratios of minors related with divorce
proceedings of parents' marriage**

(„Dítě si zaslouží největší ohleduplnost“ – Decimus Iunius Iuvenalis)

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jan Šmejkal
Autor práce: Lubomír Dolák
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Základy
společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Praha
2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Úprava poměrů nezletilých dětí v souvislosti s rozvodovým řízením manželství rodičů“ vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce, samostatně a za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu, a že odevzdaná elektronická verze práce je identická s její tištěnou podobou.

V Praze dne 19. 04. 2017

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. et Mgr. Janu Šmejkalovi za pečlivé přečtení práce, za trpělivost, cenné odborné rady, připomínky a vstřícný přístup.

Dále chci poděkovat za odborné poradenství a podporu JUDr. Rie Dolákové a PhDr. Lee Tesařové.

Jméno a příjmení autora:	Lubomír Dolák
Vedoucí bakalářské práce:	Mgr. et Mgr. Jan Šmejkal
Název bakalářské práce:	Úprava poměrů nezletilých dětí v souvislosti s rozvodovým řízením manželství rodičů
Název v angličtině:	Adjusting ratios of minors related with divorce proceedings of parents' marriage
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
Typ studia:	Prezenční
Rok odevzdání práce:	2017

Anotace

Současná právní úprava rozhodování soudu o poměrech nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem rodičů. Ochrana zájmů nezletilých dětí.

Annotation

The current legislation of court decision about ratios of minors related with parents' divorce. Defend the interests of minors.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá úpravou poměrů nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem manželství jejich rodičů. Charakterizuje a rozebírá současnou právní úpravu platnou v ČR v návaznosti na stručný přehled dřívějších právních předpisů.

Na teoretickém základě je vystaven praktický průvodce celým opatrovnickým řízením. Bakalářská práce tak rozebírá hmotněprávní i procesní stránku této problematiky. Cílem práce je dobré poznání základní právní úpravy platné v ČR, protože tato znalost znamená prevenci před možnými neuváženými kroky rodičů, které mohou negativně ovlivnit zdárný vývoj nezletilých dětí.

Klíčová slova:

- nejlepší zájem nezletilého dítěte,
- péče soudu o nezletilé děti,
- stanovisko nezletilého dítěte,
- střídavá péče.

Abstract

This bachelor thesis deal with adjusting ratios of minors with divorce proceedings of parents' marriage. This work characterizes and analyses the current legislation valid in the Czech Republic in response to a brief overview of earlier legislation.

On the theoretical basis is built a practical guide of the whole guardianship proceedings. The bachelor thesis analyses substantive and procedural aspects of this issue. The objective of this work is good cognition of the basic legislation valid in the Czech Republic, because this knowledge means prevention against possible injudicious action of parents, which can negatively affect successful development of minors.

Key words:

- the best interest of minor child,
- court custody of minors,
- aspect of minor child,
- shared custody.

Obsah

1	Úvod	8
2	Platná hmotněprávní a procesní úprava výchovy nezletilých dětí	10
2.1	Zrušení zákona o rodině a jeho začlenění do NOZ	11
2.2	NOZ (hmotněprávní úprava).....	13
2.3	Zákon č. 292/2013 Sb., v pozdějším znění, o zvláštních řízeních soudních.....	20
2.4	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění platném od 19. 09. 2016 ..	21
3	Úkony před zahájením opatrovnického soudního řízení	23
3.1	Pomoc právní (advokáti, sociálně právní poradny, psychologické poradny, mediátoři)	23
3.2	Orgány sociálně-právní ochrany dítěte	26
4	Postup v řízení, práva a povinnosti účastníků	30
4.1	Specifika nesporných řízení, zejména ve věcech rodinného práva, související se zahájením a průběhem soudního řízení	30
4.2	Zahájení a průběh řízení	35
5	Rozhodnutí v opatrovnickém soudním řízení.....	41
6	Řádné a mimořádné opravné prostředky	44
7	Závěr.....	46
8	Seznam použité literatury	47
8.1	Prameny.....	47
8.2	Literatura	47
8.3	Internetové Zdroje	49
9	Seznam použitých zkratk	50

1 Úvod

Jako téma svojí práce jsem si vybral část rodinného práva zabývající se postavením nezletilých dětí při rozvodu jejich rodičů. S touto problematikou jsem se jako asi každý z nás setkával již v dětství. Ve škole mnozí spolužáci řešili rozvod svých rodičů, přičemž někteří z nich dávali až příliš okatě najevo, jak je to nezajímá a s despektem své rodiče parodovali, jiní, až příliš tišší, se se situací vypořádávali osaměle a často až se zhoršením prospěchu, či dokonce absencí docházky, vycházelo najevo, čím si právě procházejí.

Rozvod je ihned po úmrtí blízké osoby a ztrátě zaměstnání jedním z největších stresorů naší doby. Musíme však mít na paměti, že nejde pouze o stres rozvádějících se manželů, ale především o stres dětí. Stres dětí je, dle mého názoru, ještě mnohem větší, protože, úměrně věku dítěte, které je rozvodu rodičů vystaveno, dítě většinou počínání svých rodičů nechápe. Nechápe, proč se dosud jím stejně milovaní rodiče hádají a najednou se evidentně nemají rádi, nechápe, proč by v budoucnu mělo žít pouze s jedním z nich a druhého vídat jen občas, protože tak to ve většině případů dopadá, a nechápe, že se máma s tátou prou o to, kolik peněz by který z nich měl na jeho potřeby vynakládat. Navíc dítě většinou ztratí i své dosavadní zázemí – byt, či dům je prodán a ono se musí stěhovat, ztratí často své kamarády a musí měnit i školu!

Jako budoucího pedagoga mne toto téma velmi zajímá, především pro to, abych uměl dětem, které se do takové situace dostanou, podat pomocnou ruku, protože fakt, že to může mít velmi negativní dopad na vývoj dítěte i na kvalitu jeho budoucího života je více než zřejmý. Z psychologického hlediska jsou dokonce symptomy některých dětí rozvádějících se rodičů srovnatelné se symptomy dětí psychicky či fyzicky týraných. Pro svoji práci považuji za irelevantní zabývat se rozvodovými statistikami, ale dovolím si uvést, že naštěstí 70 % všech rodičů je schopno se o výchově svých dětí dohodnout mimosoudně (týká se rozpadu vztahů nesezdaných partnerů s nezletilým dítětem) či podat soudu ke schválení dohodu, 20 % se dohodne za pomoci soudců, advokátů, mediátorů a opatrovníků a naštěstí pouze desetina vede urputný a doslova nelítostný boj.¹

Jako jistě zajímavá se jeví i okolnost, že právě průběh opatrovnického řízení je v podstatě řešen zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních² jako nesporné

¹ Bulletin advokacie, KOVÁŘOVÁ, č. 7–8, 2016, s. 49

² Dále jen ZZŘS

řízení, protože dle názoru JUDr. Daniely Kolářové, se kterým se plně ztotožňuji: „Není totiž spornějšího soudního řízení než „nesporné opatro.“³ „V jakém jiném řízení se strany zuřivě nenávidí, nejsou schopny si vzájemně podat ruku a svým právníkům vnucují hromady listinných i svědeckých důkazů? A ve kterém jiném řízení se více lže?“⁴ Jistě, ustanovení § 4 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku⁵ předpokládá, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a každý to od ní může v právním styku důvodně očekávat.⁶ To, co se ale někdy děje v praxi tento předpoklad dosti vážně narušuje. Přiřazení opatrovnického řízení v souvislosti s rozvodem rodičů nezletilých dětí k nesporným řízením předpokládalo jistý posun významu a proklamaci: „nepřít se a vše vyřešit ve prospěch nezletilého,“ ale v desetině těchto sporů (viz shora) proklamace svůj předpoklad nenaplnuje a nesporné řízení se ve své podstatě stává hodně vyhoceným sporem a to, jak jinak než v neprospěch nezletilého dítěte.

Stálo by proto za úvahu, do osnov již základních škol zařadit upravenou a modifikovanou výchovu k rodičovské odpovědnosti tak, aby se do povědomí dětí opět dostávalo, že pokud se založí rodina, je normální, aby tato rodina fungovala a chránila své slabší členy. Normální je, aby otec a matka spolu fungovali. Normální je žít v manželství, pomáhat si a společně vychovávat své děti, a ne při prvním problému „vycouvat“ a svoji nenávisť k protějšku se snažit ventilovat přes ty nejnevinnější a nejzranitelnější, tedy přes vlastní děti!

³ Bulletin advokacie, KOVÁŘOVÁ, č. 7–8, 2016, s. 49

⁴ Bulletin advokacie, KOVÁŘOVÁ, č. 7–8, 2016, s. 50

⁵ Dále jen NOZ

⁶ NOZ, 2012, § 4 odst. (1)

2 Platná hmotněprávní a procesní úprava výchovy nezletilých dětí

Základním právním předpisem v této oblasti je zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který nabyl účinnosti dnem 01. 01. 2014. Dále budu ve své práci používat zkratku NOZ. Tato zkratka je většinou odborné i laické veřejnosti používána i přes stanovisko Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 405/2013, platné od 21. 02. 2014, kde občanskoprávní a obchodní kolegium soudu doporučuje používat zkratku „O.Z.“! Domnívám se totiž, že toto stanovisko je značně opožděné, protože různé semináře a diskuze k novému občanskému zákoníku probíhaly již od roku 2012, a tak se poněkud familiární zkratka NOZ docela dobře uchytila v podvědomí většiny odborné veřejnosti. NOZ je platný od zveřejnění ve Sbírce zákonů ČR, tedy ode dne 22. 3. 2012. K zákonu je připojena i poměrně obsáhlá důvodová zpráva, která v úvodu proklamuje, že „*Návrh zákona je v souladu s ústavním pořádkem ČR,*“⁷ a podává vysvětlení k ustanovení jednotlivých paragrafů. Je všeobecně známo, že před vydáním NOZ byla o rekodifikaci vedena mezi zákonodárci i mezi právníckou veřejností bouřlivá diskuze a byly podávány četné protesty proti jeho účinnosti. V současnosti, tedy třetím rokem jeho účinnosti se ukazuje, že některá ustanovení opravdu nejsou dostatečná či jasná a bude nutná jeho brzká novelizace.

V průběhu psaní své práce již k novelizaci opravdu dochází. Dne 30. 12. 2016 byl ve Sbírce zákonů zveřejněn zákon č. 460/2016 Sb., kterým se mění právě NOZ, tedy zákon č. 89/2012 Sb., a i některé další související právní předpisy. Po více jak třech létech účinnosti a dle důvodové zprávy k zákonu, jde o novelu, která reaguje na některé naléhavé podněty k vybraným problematickým ustanovením a která sleduje odstranění některých konfliktních situací, které při aplikaci kodexu vznikají. Mimo jiné je tímto zákonem novelizován i zákon o zvláštních řízeních soudních.⁸ Novela, s výjimkou řady ustanovení s pozdější účinností, nabývá účinnosti dnem 28. 02. 2017. Mojí práce se novela nijak podstatně nedotýká, asi nejzásadnější v tomto konceptu je přidání odst. (2) k paragrafu 921, týkajícího se výživného pro nezletilé, který zní: „*Po osobě výživou povinné, která*

⁷NEČAS, POSPÍŠIL, 2012, online [cit. 20. 09. 2016] dostupná z WWW: <www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>

⁸GLOGAR, Martin, 2017, online [cit. 09. 04. 2017], dostupná z WWW: <<http://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-obcanskeho-zakoniku>>

*je v prodlení s placením výživného, může osoba oprávněná požadovat zaplacení úroku z prodlení.*⁹

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že systém rodinného práva je nutné oddělovat od systematiky části druhé NOZ, která je jakýmsi „průsečíkem řady mnohdy protichůdných názorů, kompromisem.“¹⁰ Podle vědeckého systému se rodinné právo tak zpravidla dělí:

- a) manželské a partnerské právo (práva statusová, osobní a majetková)
- b) rodinné právo v užším slova smyslu, které upravuje:
 - poměry mezi rodiči a dětmi a ostatními příbuznými,
 - poměry v náhradních rodinách (osobní a majetková práva),
 - opatrovnictví a poručenství,
 - ústavní výchovu.

Samostatnou část právního řádu, resp. práva veřejného pak tvoří sociálně-právní ochrana dětí.¹¹

Procesní úpravu obsahuje zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních v pozdějším znění a subsidiárně zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v pozdějším znění.

2.1 Zrušení zákona o rodině a jeho začlenění do NOZ

Paragraf 3080 NOZ v bodech 14, 132, 133, 134, 135, 140, 141 a 145 zrušil dosud platný, šedesát čtyři let účinný zákon č. 94/1963 Sb., o rodině vč. jeho novelizací a rodinné právo integroval do občanského zákoníku, který se tím stal obecným kodexem soukromého práva. Zde bych si dovolil krátký exkurz do minulosti, kdy po rozpadu Rakouska-Uherska byl recepcí provedenou prvním zákonem československým ze dne 28. 10. 1918 přijat jako součást československého právního řádu rakouský Všeobecný zákoník občanský – ABGB z roku 1811, který rovněž upravoval a zahrnoval problematiku rodinného práva. Po druhé

⁹ Zákon č. 460/2016 Sb. ze dne 14. prosince 2016

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 15

¹¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 15

světové válce však byly nutné změny, které byly zakotveny přijetím zákonem č. 150/1948 Sb., Ústavy Československé republiky, (tzv. Ústava 9. května), na jehož základě došlo přijetím zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném k vydělení rodinného práva z občanského zákoníku. Nic na tom nezměnil ani zákon č. 265/1949, o právu rodinném, který reagoval na změny provedené zákonem č. 100/1960 Sb., Ústavou Československé republiky, (tzv. Socialistická ústava), který je přímým předchůdcem zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině. Toto oddělení rodinného práva od práva občanského pak nepřetržitě trvalo až do přijetí právě NOZ.¹² NOZ se tak koncepčně rozchází s předchozí právní úpravou, protože „hlavní důraz“ klade na právní postavení člověka a přirozená práva spjatá s jeho osobou. Proto také hned druhá část občanského zákoníku je věnována rodinnému právu, tedy právní regulaci vztahů v rodině a vztahům jim podobným nebo s nimi souvisejícími.“¹³

Rodinné právo tedy bylo do NOZ integrováno, ale porovnáme-li obsah zrušeného zákona o rodině a rodinného práva obsaženého v NOZ zjistíme, že text vzrostl jak z hlediska počtu paragrafů, tak i co se týká obsahu o více než dvojnásobek. Zákonodárci tento fakt zdůvodňují tím, že chtěli pomocí bohatších textů problematiku lépe vysvětlit a dikcí zákona podchytit všechny eventuality.¹⁴ Praxe však ukazuje, že je to někdy na úkor jeho přehlednosti. Nový občanský zákoník však stejně, jako dříve platný zákon o rodině upravuje mimo jiné výkon rodičovské odpovědnosti rodičů po rozvodu jejich manželství. Novinkou jsou terminologické změny, kdy dosavadní pojem výchova je nahrazen pojmem péče, neboť jde vlastně o širší pojetí, protože na dítě výchovně působí jak rodiče, tak i další osoby a instituce. Dále namísto pojmu rodičovská zodpovědnost je uváděn termín rodičovská odpovědnost.¹⁵ Rodičovskou odpovědnost je nutno chápat v podobě dílčích právních a zároveň morálních pravidel. Podstata a smysl rodičovské odpovědnosti je v samotné hodnotě rodičovství ve spojení s hodnotou blaha dítěte. Soukromoprávní pojem rodičovské odpovědnosti pak představuje do budoucna působící civilní odpovědnost v objektivním právně normativním významu příkazu k náležité péči. S ohledem na blaho dítěte je tedy pojem odpovědnost širší než pojem dříve používaného synonyma zodpovědnost.¹⁶ Upřesněn je i dosud používaný termín nezletilé dítě na termín dítě,

¹² NOVÁK, 2015, s. 13-17

¹³ PLECITÝ, 2014, s. 5-6

¹⁴ NOVOTNÝ, IVIČIČOVÁ, SYRŮČKOVÁ, VONDRÁČKOVÁ, 2014, s. 10

¹⁵ Parental responsibilities

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 186

které není plně svéprávné.¹⁷ Vidíme tedy, že nejde o změnu terminologie v pravém slova smyslu, ale i o širší vymezení pojmů. Pojem péče je tedy rozsáhlejší než dříve užívaný pojem výchova, protože na dítě nemají vliv pouze rodiče, kteří jej vychovávají, ale i další příbuzní, škola, zájmové kroužky, různé mimoškolní organizace apod. Taktéž pojem rodičovská odpovědnost je vymezen širěji než v ZoR, jak uvádím shora. Došlo totiž k rozšíření oblastí, které náleží společnému rozhodování rodičů. Týká se např. bydliště nezletilého, o kterém dle ZoR rozhodoval rodič, který měl dítě v péči, zatímco podle NOZ jsou oprávněni rozhodovat i po rozvodu oba rodiče, čímž se ale otevírá další možnost pro případné spory rozvedených rodičů.¹⁸

2.2 NOZ (hmotněprávní úprava)

Pojem rodina není NOZ právně vymezen, ačkoliv zákon s tímto pojmem pracuje. (Pojem rodina byl naposled definován v Obecném občanském zákoníku jako vztah předků a potomků, kdy vycházel z katolického pojetí.) Tím, že chybí přesná definice pojmu rodina, je tak ponechán prostor pro široké pojmání rodiny, a i pro možnost, aby se tento pojem proměňoval v čase. S pojmem rodina pracuje i Ústavní soud, který se ve svých judikátech neomezuje na pouhé biologické vztahy, ale uznává, že pojem zahrnuje mnohem širší okruh vztahů. V souladu s judikaturou ESLP však biologickým vazbám přiznává privilegované postavení.¹⁹ Jedná se o přirozený jev: „Mezi přirozená práva spjatá s osobností každého člověka patří jeho právo na rodinný život, který je dílčí obsahovou částí přirozeného subjektivního práva na osobní život, a to v rodině nebo bez ní, dle svobodné volby každého, tedy právo žít si podle svého.“²⁰ Soukromí každého je proto chráněnou hodnotou. NOZ v obecném slova smyslu totiž deklaruje ochranu svobody člověka a tím i jeho právo brát se o štěstí jeho rodiny, lidí jemu blízkých i o štěstí pro sebe samého. Ustanovení § 3 odst. (2) k tomu uvádí výčet zásad soukromého práva, které

¹⁷ Porovnání pojmů v NOZ a ZoR

¹⁸ NOVOTNÝ, IVIČIČOVÁ, SYRŮČKOVÁ, VONDRÁČKOVÁ, 2014, s. 144

¹⁹ GROCHOVÁ, 2014, s. 17-18

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 3

výslovně hovoří o zákonné ochraně rodiny, rodičovství a manželství:²¹ „*Soukromé právo spočívá zejména na zásadách že:*

- a) každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,*
- b) rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,*
- c) nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět neodůvodněnou újmu: nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých,*
- d) daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,*
- e) vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a*
- f) nikomu nelze odeprít, co mu po právu náleží. Důležitá jsou participační práva dítěte, garantovaná mezinárodními smlouvami. Participační práva je možné dělit na 4 následující úrovně:
 - právo na informace,*
 - právo vyjádřit svůj názor a své přání,*
 - práva svým názorem ovlivnit rozhodnutí,*
 - právo svým názorem zcela učinit rozhodnutí. Výsledkem každého řízení musí být nalezení „souladného a vyváženého řešení v duchu teze“ maximální prospěch dítěti a minimální újmu ostatním.“²²**

Ze shora uvedeného je tedy zřejmé, že mezi přirozená rodinná práva patří i mnohá práva dítěte. (Nezletilé děti a rodiče mohou být i v kolizi, a to nejen co se týká svěřeni do péče, kdy matka např. požaduje svěřeni dítěte do své výlučné péče. Dítě by raději zůstalo ve výlučné péči otce, protože otec žije v rodinném domě spolu se svými rodiči, ke kterým má dítě silnou citovou vazbu. Kolize se může týkat i majetkových vztahů. Např. nezletilé děti, dokonce i děti ještě nenarozené, které se však narodí živé, mohou získat majetek ať už děděním, darem, nebo výdělečnou činností a jeho správa rodiči by mohla být v rozporu se zájmem dítěte. Zde bývá jmenován kolizní opatrovník.)

Na tomto místě je nutné zmínit i veřejnoprávní úpravu, kterou, vedle soukromoprávní úpravy, obsahuje zejména Úmluva o ochraně lidských práv a svobod,

²¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 3

²² HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 35

Ústava ČR a Listina základních práv a svobod, které jsou nezávislou právní soustavou. Podle u nás převažující právní doktríny ale platí, že „*Základní práva veřejnoprávní povahy zásadně pronikají do soukromého práva jen nepřímou, zprostředkovanou, pomocí obecných (generálních) klauzulí nebo právních zásad, jako jsou například dobré mravy a dobrá víra. Můžeme proto říci, že základní práva, například právo každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 LPS), působí vůči třetím osobám (vedle státu) v soukromoprávních rodinných či jiných poměrech jen nepřímou. Hovoří se zde „pouze“ o vyzarování základních práv do soukromého práva, tedy i do práva rodinného, a to ve smyslu hodnotovém.*“²³

NOZ je v souladu s mezinárodním a ústavním právem postaven na státem uznané existenci přirozených lidských práv, která jsou nezadatelná. O takto státem zpozitivněných přirozených právech hovoříme jako o právech základních.²⁴ Rodinnému právu je v NOZ věnována samostatná druhá část, která je členěna do tří hlav a čítá 321 paragrafů (§ 655 až § 975). Normy rodinného práva ale musí být aplikovány ve vazbě na obecnou část, kde jsou zakotveny základní zásady, hodnoty, východiska a interpretační a aplikační pravidla. Pro účel své práce považuji za nejdůležitější následující zásady: - **zásadu ochrany slabší strany**, přičemž je jako slabší strana literaturou nejčastěji uváděno nezletilé nespěprávné dítě z důvodu své nezralosti a - **zásadu nejlepšího zájmu dítěte a jeho blaha**. Nezletilé dítě, jakožto slabší strana, musí požívat zvýšené ochrany ve vazbě na soukromoprávní, ale i veřejnoprávní úpravu. Pojem „nejlepší zájem dítěte“ je neurčitým právním pojmem, který musí být vykládán s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu, především s ohledem na všechna rodinná pouta dítěte a na jeho přání. V praxi, pokud má stát zasáhnout do autonomie rodiny, musí navíc brát v úvahu, že dítě není pouze pasívním objektem rodičovské odpovědnosti svých rodičů, ale má i participační práva, která musí být vzata v úvahu a posouzena.²⁵ Participační práva dítěte jsou garantována mezinárodními smlouvami.²⁶ I přes shora uvedené nesmí být tato zásada aplikována automaticky jako jediná, ale musí být poměřována tak, aby bylo nalezeno vyvážené řešení v duchu teze „*maximální prospěch dítěti a minimální újma ostatním.*“²⁷ Právě pro případy možných střetů obecných a zvláštních zásad se zpravidla používá teorie poměrování cíle

²³ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 4

²⁴ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 3

²⁵ Např. § 31, § 867 odst. (1), § 875 odst. (2) NOZ a § 20 odst. (4) ZZŘS

²⁶ Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas, jsou součástí právního řádu ČR

²⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 24

a prostředku a to zejména tehdy, kolidují-li práva odlišná (např. právo na ochranu osobnosti v kolizi s právem na informace), nebo pokud si konkurují stejná práva (např. právo na rodinný život matky, otce a dítěte).²⁸

Nyní uvedu některá ustanovení NOZ, která se výslovně vztahují k ochraně nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, v souvislosti s rozvodem jeho rodičů.

Jedním ze zásadních ustanovení NOZ je v tomto ohledu ustanovení § 755 odst. (2) písm. a) NOZ: *„Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu*

a) se zájmem dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistil i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu...“

Toto ustanovení je též nazýváno „tvrdozní klauzulí“ ve prospěch dítěte a znamená, že manželství, ač je soužití manželů prokazatelně trvale rozvráceno, nemůže být rozvedeno, pokud by rozvod byl v rozporu se zájmem nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti. Zvláštní důvody, pro které je rozvod v rozporu se zájmy dítěte jsou např. invalidita dítěte, nebo jeho fyzické či psychické postižení. Tyto zvláštní důvody zjistí soud i dotazem na opatrovníka, pro tento účel nezletilému dítěti ustanovenému. Ochrana takového dítěte je tak zajištěna majetkově v rámci zásady stejné životní úrovně manželů po dobu trvání manželství.²⁹ (V praxi se „tvrdozní“ klauzule používá pouze výjimečně. Právní úprava v ČR nezná absolutní zákaz rozvodu, manželství může soud odmítnout rozvést pouze po dobu 3 let). Dále jde o ustanovení odst. (3) téhož paragrafu: *„Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“* Ochrana dítěte je zde jasná - jde o snahu zabránit dlouhodobým bojům o děti po rozvodu manželství.³⁰ V zájmu nezletilého dítěte nepochybně je, že jsou jeho poměry v okamžiku rozvodu manželství jeho rodičů již pravomocně upraveny.

Obdobnou ochranu představuje i ustanovení § 757 odst. (1) písm. b), kdy jedním z předpokladů tzv. konsensuálního rozvodu je dohoda rodičů nezletilého dítěte, které

²⁸ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 24

²⁹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 90

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 91

nenabylo plné svéprávnosti o úpravě poměrů tohoto dítěte, předložená „opatrovnickému“ soudu ke schválení a následně soudem schválená.

Pro zajímavost bych si zde dovolil uvést Usnesení Ústavního soudu ve věci návrhu Okresního soudu v Novém Jičíně. Okresní soud v Novém Jičíně při probíhajícím řízení, ve kterém měla být jako nezbytná podmínka rozvodu manželství schválena dohoda rodičů ohledně péče a výživy o nezletilou dceru po dobu po rozvodu, dospěl k závěru, že je povinen aplikovat ustanovení, která dle jeho názoru odporují ústavnímu pořádku. Soud proto řízení přerušil a Ústavnímu soudu navrhl jejich zrušení pro neodůvodněné znevýhodňování postavení nezletilých dětí, jejichž rodiče jsou manželé proti postavení dětí, jejichž rodiče manželé nejsou, a umožňují nepřípustný státní zásah do rodinného života. Protiústavnost okresní soud vidí zejména v čl. 32 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který zaručuje stejná práva dětí narozených v manželství i mimo ně. Ústavní soud však dospěl k závěru, že napadená zákonná úprava dle NOZ protiústavní není, protože srovnávání situace dětí sezdaných a nesezdaných rodičů je nepřipadné a značně zavádějící. Zásadu „stejných práv“ dle čl. 32 odst. 3 Listiny základních práv a svobod je nutno v daném kontextu vykládat tak, že jak u manželských, tak i u nemanželských dětí musí být vyvinuta maximální snaha o naplnění jejich nejlepšího zájmu při rozchodu rodičů.³¹ Zde si dovolím krátkou úvahu: u rodičů, kteří se o poměrech svých dětí po dobu po rozvodu či po rozvodu dohodnou, není co řešit. Soud takovou dohodu většinou schválí, a tak jsou na tom vlastně stejně. Pouze pokud jeden z rodičů dohodu neplní, tak u dohody potvrzené rozsudkem je tato soudně vymahatelná, ale u dohody uzavřené např. pouze ústně nesezdanými rodiči by nejprve muselo ve věci proběhnout soudní řízení. U rodičů, kteří se na úpravě poměrů k nezletilému pro dobu po rozvodu či rozchodu neshodnou, stejně musí proběhnout v obou případech opatrovnické řízení. Osobně se tedy přikláním ke stanovisku Ústavního soudu a žádnou protiústavnost či porušení ustanovení čl. 3 odst. 3 Listiny základních práv a svobod zde nespátřuji. Ostatně manželství je formalizovaná forma soužití. Každý se může dobrovolně rozhodnout, jakou formu soužití zvolí, a to s vědomím důsledků z takového rozhodnutí plynoucích.

Při rozhodování soudu o stanovení optimální úpravy poměrů nezletilého pro dobu po rozvodu jsou samozřejmě důležitá ustanovení paragrafů upravujících rodičovskou

³¹ Usnesení Ústavního soudu ČR: sp. zn. Pl. Ús. 26/16, ze dne 21. března 2017

odpovědnost.³² Rodičovskou odpovědnost je nutné chápat v podobě dílčích právních a zároveň morálních pravidel. Toto právní a morální pojetí rodičovské odpovědnosti navazuje na obecně uznané objektivní zásady spravedlnosti a práva, z nichž soukromé právo vychází.³³ „Účelem rodičovské odpovědnosti je na straně jedné realizace rodiči dítěte a na straně druhé ochrana práv a právem chráněných zájmů dítěte, jeho morální a hmotný prospěch stejně jako zajištění jeho výchovy a vzdělání, osobní péče, ochrany v nejšířším slova smyslu, určení místa bydliště, správy jmění, zastoupení apod. (viz. § 858 ve spojení s § 865 a násl. ObčZ).“³⁴ Problém je v tom, že uplatňování rodičovské odpovědnosti předpokládá rodičovskou dohodu, která rodiče zavazuje. Dohody rodičů však někdy, zvláště ve věcech osobní péče, vyžadují schválení soudu. Soud rovněž rozhoduje ve věcech, kdy k dohodě rodičů nedojde.³⁵

V této souvislosti je třeba poukázat na ustanovení § 867 odst. (1): „Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit“ a odst. (2) který stanoví, že pokud dítě není schopno svůj názor sdělit nebo si ho vytvořit, vyslechne soud osobu, která je schopna zájmy dítěte chránit a její zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte.³⁶ Zároveň je zde stanoven předpoklad, že dítě, starší dvanácti let, je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento soudu sdělit. Právě ustanovení tohoto paragrafu je dle důvodové zprávy k NOZ z hlediska ochrany dítěte nejvýznamnější.

Dalšími důležitými paragrafy, o nichž je dle mého soudu nutné pojednat, jsou § 906, § 907 a § 908 NOZ. Jak jsem uvedl již shora, předpokladem pro posouzení návrhu na rozvod manželství s nezletilými dětmi je vždy pravomocné rozhodnutí soudu o péči o tyto děti. Pravidla a kritéria pro svěření dítěte do osobní péče stanoví zákon, zejména ustanovení § 907 NOZ.³⁷ Při rozhodování se soud kromě vlastního právního vědomí a svědomí řídí především zájmem dítěte, tedy např. vztahem dítěte ke každému z rodičů, ale i k jeho sourozencům. „Z povahy věci i z judikatury vyplývá, že pro rodinný život nejsou žádné modely (viz II. ÚS 363/03, I. ÚS 420/05). Soud tak v každé konkrétní věci musí zohlednit výše uvedená zákonná pravidla, názor a přání obou rodičů a zejména názor

³² § 865 - § 909 NOZ

³³ § 3 odst. (3) NOZ

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 186

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 186

³⁶ Kolizní opatrovník

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 198

a přání dítěte, a vše posoudit tak, aby byla porozvodová úprava v nejlepším zájmu dítěte, resp. V souladu s jeho blahem.³⁸ Soud přihlíží i ke vztahu dítěte k prarodičům.³⁹ Vždy vezme v úvahu, který z rodičů dosud převážně o dítě řádně pečoval a dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu i tu okolnost, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.⁴⁰ Současně soud dbá o to, aby druhý rodič, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče, o něm měl pravidelné informace a pravidelný osobní styk s ním, a to v intencích zejména ustanovení § 906 odst. (1) NOZ: „Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat...“⁴¹ V rozhodování soud upřednostňuje dohodu rodičů.⁴² „...od souhlasného stanoviska rodičů se soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte.“⁴³ Neschválí například takovou dohodu rodičů s ohledem na navrhovanou výši výživného, ve které si rodiče kompenzovali vypořádání společného jmění manželů a výživné tak bylo neúměrně nízké.⁴⁴

Pokud dohoda rodičů není možná, o způsobu péče o dítě pro dobu po rozvodu rozhodne soud. Vždy musí mít na zřeteli, aby porozvodová úprava byla v nejlepším zájmu dítěte a v souladu s jeho blahem. Musí vždy zohlednit, že každé dítě je jiné a zohlednit právo dítěte na péči obou svých rodičů. Dále je soud povinen vyvinout maximální úsilí ke zlepšení vztahů mezi rodiči dítěte a zabývat se důvody jejich nesmiřitelných postojů.⁴⁵ Soud však při svém rozhodování vždy musí mít na zřeteli, že dítě není předmětem dohody, ani soudního rozhodnutí, ale je aktivním subjektem se všemi právy účastníka řízení, který musí být zastoupen kolizním opatrovníkem. Jeho názor a přání musí být zohledněny.⁴⁶

Konečně bych z vybraných ustanovení jako velmi důležitý uvedl § 907 odst. (1) NOZ: „Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče, ...“ Tyto taxativně vyjmenované způsoby péče pak podrobně rozvedu

³⁸ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 199

³⁹ § 907, odst. (2) NOZ

⁴⁰ Soud zde vychází ze zprávy zpracované a soudu předložené pracovníkem příslušného OSPOD, o čemž budu pojednávat v dalších kapitolách své práce

⁴¹ PLECITÝ, 2014, s. 75

⁴² PLECITÝ, 2014, s. 74

⁴³ § 906 odst. (1) a (2) NOZ

⁴⁴ NOVOTNÝ, IVIČIČOVÁ, SYRŮČKOVÁ, VONDRÁČKOVÁ, 2014, s. 167

⁴⁵ K tomu slouží celé spektrum prostředků, např. rodinná mediace, setkání rodičů i dítěte s odborníkem z oboru pedopsychologie

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 199

ve čtvrté kapitole své práce. Ustanovení tohoto paragrafu jsou pro moji práci stěžejní, protože upravují péči o dítě v době po rozvodu manželství jeho rodičů.

2.3 Zákon č. 292/2013 Sb., v pozdějším znění, o zvláštních řízeních soudních

*„S problematikou rodinného práva je neoddělitelně spjat proces uplatňování subjektivních práv a právem chráněných zájmů v soudním řízení.“⁴⁷ Vzhledem k rekodifikaci občanského práva ale byla nutná i změna a úprava celé řady zákonů na něj navazujících, zejména pak harmonizace do té doby základního procesního předpisu, který upravoval řízení před civilními soudy v soukromoprávních věcech. Tímto právním předpisem je zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v pozdějším znění.⁴⁸ OSŘ je založen na myšlence jednotného procesu. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních⁴⁹, se jako nejvhodnější legislativní řešení odborníkům jevílo rozdělení civilních soudních řízení do dvou samostatných zákonů tak, aby byla nesporná řízení soudní oddělena od řízení sporných. ZZŘS však upravuje i jiná zvláštní řízení, např. řízení o rozvod manželství, které je považováno za řízení sporné, ale vykazuje některé prvky řízení nesporného (např. nepřístupnost vedlejšího účastenství, nepřípustnost žaloby na obnovu řízení a pro zmatečnost atd.).⁵⁰ Nesporná řízení se totiž vyznačují určitými specifiky, vykazujícími obecné znaky. „...*nesporné řízení se obecně soupeřením dvou stran nevyznačuje. Jeho účelem je vyřešení jiné právní otázky než sporu.*“⁵¹ Např. při rozhodování soudu o svěřeni dítěte do péče je tak stěžejní blaho dítěte, a ne přání či prospěch jednoho nebo obou rodičů. Základem je, že nesporné řízení by nemělo být soupeřením dvou stran a jeho účelem je vyřešení jiné právní otázky než sporu. Charakter tohoto řízení je tedy především preventivní a má směřovat k tomu, aby v budoucnu nevznikly spory.⁵² Novelizovaný OSŘ má tak nadále upravovat zejména řízení sporná, zatím co nový ZZŘS má kompletně upravovat civilní soudní řízení ve*

⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 301

⁴⁸ Dále jen OSŘ

⁴⁹ Dále jen ZZŘS

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 302

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 302

⁵² HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 302

věcech nesporných a jiných zvláštních řízeních, a to za subsidiárního použití OSŘ a při vzájemné komplementárnosti.⁵³ ZZŘS v ustanovení § 2 vyjmenovává všechna nesporná a jiná zvláštní řízení a úpravu jejich zvláštností oproti řízení spornému. Obsahuje taxativní výčet všech nesporných a jiných zvláštních řízení⁵⁴ a úpravu jejich zvláštností oproti řízení spornému. Řízení výslovně tímto zákonem neupravená však budou probíhat podle ustanovení OSŘ. Z toho vyplývá, že řízení podle ZZŘS nebudou upravena kompletně, ale pokud tento zákon nestanoví jinak, použijí se obdobně ustanovení OSŘ.⁵⁵

ZZŘS, který je platný od 27. 09. 2013 a jeho účinnost nastala současně s účinností NOZ, tedy od 01. 01. 2014, je tak výrazem odklonu od jednotného procesu. Zákon má tři části:

- a) obecnou část,
- b) zvláštní část,
- c) přechodná a závěrečná ustanovení.

Tyto části jsou dále členěny na hlavy, díly, oddíly a jednotlivé paragrafy, kterých zákon čítá 518.

2.4 Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění platném od 19. 09. 2016

Je druhým právním předpisem, který v současnosti reguluje civilní proces ve věcech úpravy poměrů dětí, které nejsou plně svéprávné. (NOZ ve svých ustanoveních hovoří o nezletilých, kteří nenabyli plné svéprávnosti – viz § 31 NOZ. Podle ustanovení tohoto paragrafu je totiž možné, aby osobě, která ještě nedosáhla věku osmnácti let, ale je jí více než šestnáct let, byla přiznána svéprávnost, a to buď na návrh samotného nezletilého, který prokáže, že je schopen se sám živit, nebo v případě uzavření sňatku takovou osobou.) Je jedním z nejstarších platných zákonů s platností od 17. 12. 1963 a s účinností

⁵³ NEČAS, BLAŽEK, 2013, s. 3, online [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>

⁵⁴ § 2 ZZŘS

⁵⁵ NEČAS, BLAŽEK, 2013, s. 8, online [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>

od 01. 04. 1964. (Před ním byl v platnosti zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, který zahrnoval i úpravu rodinně právních vztahů v civilním procesu.) Za tuto dobu byl více jak stokrát novelizován. Až do novelizace v souvislosti s rekodifikací občanského práva a vydáním ZZŘS byl jediným základním předpisem, který upravoval řízení před soudy v civilních věcech.⁵⁶ Vzhledem k rekodifikaci bylo ale nutné zákon upravit a novelizovat. NOZ i OSŘ jsou komplementárními právními předpisy, a tak nebylo možné, aby došlo k věcné či terminologické neshodě. Procesní úprava navíc musí plně postačovat k realizaci ochrany těch subjektivních práv, která mohou na podkladě nového kodexu občanského práva vzniknout.⁵⁷ Novelizace OSŘ v souvislosti s rekodifikací občanského práva tak byla přímo nutností, protože bez razantních změn v civilním právu procesním by rekodifikace byla těžko proveditelná.⁵⁸ Podle profesora JUDr. Jana Dvořáka, CSc., zůstává v oblasti rodinného práva v OSŘ ponechána procesní úprava pouze pro případy manželského práva majetkového a sporů o výživné mezi osobami, které dosáhly zletilosti, která je v obou případech podřízena režimu sporného řízení.⁵⁹

V současnosti účinný OSŘ je členěn systematicky na 8 částí:

- a) obecná ustanovení,
- b) činnost soudu před zahájením řízení,
- c) řízení v prvním stupni,
- d) opravné prostředky,
- e) řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem,
- f) výkon rozhodnutí,
- g) jiná činnost soudu,
- h) závěrečná ustanovení.

Na úplný závěr jsou uvedena vybraná ustanovení z novel. Části jsou dále členěny do hlav a ty do jednotlivých paragrafů, kterých je 376.

⁵⁶ NEČAS, BLAŽEK, 2013, s. 1, online [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>

⁵⁷ NEČAS, BLAŽEK, 2013, s. 3, online [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>

⁵⁸ NEČAS, BLAŽEK, 2013, s. 3, online [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>

⁵⁹ DVOŘÁK, 2014, online [cit. 22. 2. 2017], dostupná z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/obcansky-soudni-rad.-komentar?browser=mobi>>

3 Úkony před zahájením opatrovnického soudního řízení

Manželství je právní a společenskou formou soužití muže a ženy, jehož hlavním cílem je založení rodiny, výchova dětí a úprava majetkových vztahů mezi mužem a ženou a mezi rodiči a dětmi. Výhodou manželství proti volnému soužití muže a ženy jsou stabilizovaná pravidla, kterými se manželství řídí, a která mají bránit majetkovým i jiným křivdám a chránit práva slabších, především dětí. Ani zákonná proklamace bohužel manželství nezaručuje trvalost vztahu, a proto téměř stejně starou institucí jako je manželství samo, je i jeho rozvod, v minulosti i rozluka.⁶⁰ Pokud se z manželství narodily děti, které nejsou plně svéprávné, je soud podle ZZŘS ještě před výrokem o rozvodu rodičů nejprve ve smyslu ustanovení § 906 NOZ povinen určit, jak bude po dobu po rozvodu každý z rodičů o dítě pečovat, a to s uvážením nejlepšího zájmu nezletilého. S účinností NOZ je tedy řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí odděleno od řízení o rozvodu manželství jejich rodičů, kterému předchází, ačkoliv tvoří nedílnou část obecného soukromého práva, tedy občanského práva. Podle ustanovení § 467 ZZŘS odst. (1): „Pro řízení je příslušný obecný soud dítěte“ a odst. (2): „Není-li příslušný soud znám nebo nemůže-li včas zakročit, zakročí soud, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje. Jakmile je to však možné, postoupí věc soudu příslušnému.“

3.1 Pomoc právní (advokáti, sociálně právní poradny, psychologické poradny, mediátoři)

Společnost se skládá z lidí, kteří mají různé vzdělání a různé finanční zázemí. Rozvod manželství je tak manželi někdy dlouze zvažovaný a diskutovaný, jindy „udeří“ najednou, aniž má o tom druhý z manželů povědomí.

Manželé, kteří se chtějí domluvit, většinou nejdříve využijí psychologickou pomoc manželských poraden. Někteří jsou však již pevně pro rozvod rozhodnutí. Pokud je člověk poměrně dobře situovaný, obrátí se většinou na některou z advokátních poraden, zabývajících se problematikou rozvodů, kde jeho záležitosti ve věci převezme advokát.

⁶⁰ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 13

Advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů. Tento seznam vede Česká advokátní komora.⁶¹ Podmínky zápisu, které mimo jiné garantují advokátovu způsobilost kvalitně a profesionálně zastupovat svého mandanta, jsou: plná způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu v oboru práva na vysoké škole v České republice, tříletá praxe v justici, složení advokátní zkoušky a složení slibu k rukám předsedy České advokátní komory. Činnost advokáta při poskytování právních služeb musí být vždy v souladu s etickými principy, kterými jsou ve vztahu ke klientovi zejména mlčenlivost, informační povinnost, zaslouženost a přiměřenost honoráře, neomezená osobní odpovědnost a zákaz střetu zájmů.⁶² Advokát dále musí plně respektovat platný právní řád a oprávněné zájmy svých klientů. Problémem řady lidí, kteří směřují k rozvodu, jsou však finance. Právní služby advokátů jsou poskytovány za odměnu, kterou hradí klienti, a to podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, ve znění pozdějších předpisů, nebo na základě smlouvy mezi advokátem a klientem. Mimo smluvní odměny klienti navíc advokátovi hradí hotové výdaje, jako cestovní výdaje, poštovné, telekomunikační poplatky, znalecké posudky a odborná vyjádření, opisy, fotokopie apod. Finanční náklady na advokátní zastoupení jsou tedy dosti podstatné a pro velkou část potencionálních klientů neakceptovatelné.

Celkem velká skupina lidí tedy finanční prostředky na služby advokáta nemá a tato skupina ve většině případů ani nedisponuje potřebnými znalostmi a často si v této situaci vůbec neví rady. Takoví lidé se domnívají, že aby se mohli rozvést, musí někde vyplnit nějaký formulář apod. Často vyhledávají různé vzory a rady z internetu, což je však velmi zavádějící, protože nemají potřebné vzdělání a znalosti, aby se ve věci orientovali. Někteří z nich se navíc obávají možnosti, že druhá strana bude právě advokátem zastoupena a bojí se, že budou znevýhodněni, protože mají za to, že výsledek – tedy to, čeho chce strana zastoupená advokátem dosáhnout, je již předem jasný a soud k němu vždy dospěje. Samozřejmě se tento předpoklad nezakládá na pravdě, protože klient si platí za právní služby, které je advokát povinen provádět v co nejvyšší odbornosti a kvalitě, ale ne za jejich výsledek. Zástupce takové skupiny lidí vídám při své občasné výpomoci v právní poradně, která je akreditována Asociací sociálně právních poraden ČR.⁶³ Právě Asociace

⁶¹ § 4 odst. (1) zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

⁶² Etický kodex, stanovený usnesením představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku

⁶³ Sociálně právní poradna Centrum Centra sociálních služeb Praha

sociálně právních poraden ČR sdružuje právní i odborné sociální poradenství a je zaměřena na klienty, kteří si pomoc advokátů nemohou dovolit. Tyto poradny jsou vysoce odborné, kontrolované Asociací, jsou povinny řídit se standardy kvality a pravidelně se podrobovat odbornému školení v předepsaném rozsahu a kvalitě. Služby poraden jsou inzerovány v tisku, na internetu a sociálních sítích a poradny vydávají i vlastní letáky, adresáře a newslettery. V právní poradně je klient uklidněn, že v případě opatrovnického řízení nemusí být nutně zastoupen advokátem. Jde o řízení nesporné a soud má vždy „na zřeteli zajištění co nejpríznivějších podmínek pro zdárný vývoj dítěte, včetně vytvoření možností utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma jeho rodiči, a současně dbá na zachování citových vazeb dítěte k sourozencům, prarodičům atd., ...“⁶⁴ Pokud je to účelné a pro konkrétní případ důležité, soud provádí celou řadu důkazů a šetření, a to mnohdy i za pomoci znaleckých posudků znalců z řad dětských psychologů i psychiatrů. Klientovi je vysvětleno, že nejvýhodnější, zejména pro dítě je, pokud by bylo možné uzavřít dohodu rodičů, která ovšem rovněž podléhá schválení opatrovnickým soudem.⁶⁵ Tato dohoda ale není bohužel vždy možná, protože nahromaděná zloba a komplexy, které na jedné straně pramení z pocitu viny a na straně druhé z pocitu křivdy mohou vést rodiče k tomu, že se tyto pocity snaží přenést na dítě a bránit mu ve styku s druhým rodičem, přes dítě se snaží de facto druhému rodiči pomstít, snaží se dokázat, že ten druhý není schopný zajistit dítěti řádnou péči, dokonce že dítě v péči druhého dojde k mravní úhoně a v neposlední řadě se snaží, aby výše výživného, pokud mu bylo dítě svěřeno do péče, druhého rodiče finančně neúměrně zatížila.⁶⁶ Klient je uklidněn, že soud tyto složité situace vždy pečlivě řeší a mimo ustanovení NOZ se řídí i Úmluvou o právech dítěte⁶⁷ a dalšími platnými právními předpisy. Klientovi je též nabídnuta bezplatná pomoc psychologů z manželských a rodinných poraden, rovněž členů Asociace sociálně právních poraden ČR, z nichž některé mají i odborného mediátora. Mediátor (osoba zapsaná v seznamu mediátorů) je nestranný prostředník, který může klientům dopomoci ke smírnému kompromisnímu řešení sporných otázek.⁶⁸ Pokud je možná alespoň nějaká míra spolupráce – například, že se oba rodiče uvolí navštívit manželskou a rodinnou poradnu, je to často právě mediátor, který je k dohodě o péči o nezletilého dovede. Právník

⁶⁴ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 11

⁶⁵ V případě, že dohodu uzavírají manželé před rozvodem

⁶⁶ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 10

⁶⁷ Předpis č. 104/1991 Sb.

⁶⁸ Zák. č. 202/2012 Sb., zákon o mediaci

právní poradny klientovi na jeho žádost sepíše návrh dohody péče o nezletilého, případně návrh k opatrovnickému soudu na svěřeni nezletilého do péče. Srozumitelnou formou, s ohledem na klienta, je vysvětlen postup opatrovnického soudu, jeho výsledek a možnost odvolání. Právník poradny tak s klientem není u soudu přítomen, ale klient se může v kterémkoliv stupni řízení poradit, nechat si vše podrobně vysvětlit, doplnit podání apod.

Nutné je však mít na zřeteli, že právní služby se snaží poskytovat i některé subjekty, které nejsou pro tyto služby určeny a kvalita jejich poradenských služeb je pochybná, protože není žádný orgán, který by měl pravomoc je soustavně sledovat, zajišťovat a rozvíjet jejich odbornost.

3.2 Orgány sociálně-právní ochrany dítěte

Dalšími státními orgány, které chrání zájmy nezletilých dětí,⁶⁹ jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Okruh těchto orgánů je taxativně vymezen § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Pojmem sociálně-právní ochrana dětí zákon rozumí ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a jeho řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.⁷⁰ Tyto orgány jsou povinny vždy jednat v nejlepším zájmu dítěte, a proto je jednou z jejich hlavních náplní preventivní a poradenská činnost. V rámci těchto činností sociální pracovníci orgánů OSPOD vyhledávají děti, vyžadující pomoc, působí na rodiče, aby plnili povinnosti plynoucí z jejich rodičovské odpovědnosti, a projednávají s nimi odstranění nedostatků ve výchově. Sledují, zda je zamezen přístup dětí do prostředí ohrožujících jejich vývoj, poskytují či zprostředkovávají rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte, sledují nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťují příčiny jejich vzniku. Aby mohly orgány OSPOD tuto činnost vykonávat, ukládá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v pozdějším znění⁷¹ (dále jen ZSPO) zvláštní povinnosti

⁶⁹ Pouze nezletilé, plně nesvéprávné děti

⁷⁰ § 1 ZSPO

⁷¹ Dále jen ZSPO

některým státním orgánům, pověřeným osobám, školám, školským zařízením, jiným zařízením pro děti a poskytovatelům zdravotních služeb, které spočívají v oznámení skutečností nasvědčujících tomu, že konkrétní dítě vyžaduje pomoc, příslušným orgánům OSPOD. Toto oznámení by ale měl učinit každý, kdo se domnívá, že je konkrétní dítě ohroženo. O pomoc může samozřejmě požádat i samo dítě.⁷² Okruh orgánů, které výkon sociálně-právní ochrany dětí zajišťují je taxativně vymezen § 4 ZSPO a jde o obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou pravomocí, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, Úřad práce ČR, obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a pověřené osoby, kterým bylo ministerstvem práce a sociálních věcí vydáno speciální pověření. § 3 ZSPO zřizuje i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který sídlí v Brně a je přímo podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR.

Pro účely své práce však zmíním sociální pracovníky OSPOD městských a obecních úřadů obcí s rozšířenou pravomocí, kteří pracují i s dětmi, jejichž rodiče se rozvádějí. Jejich pracovní náplní je právě i agenda rozvodů a rozhodů rodičů a s tím související problematika péče o nezletilé, jejich výchova a výživa pro dobu po rozvodu, ale někdy i pro dobu před ním, tedy pomoc a poradenství jak rozcházejícím se rodičům, tak nezletilým dětem. Konkrétní OSPOD (městský úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou pravomocí dle místa trvalého bydliště nezletilého) je soudem ustanoven jako kolizní opatrovník dítěte v případech, kdy dochází k jednání a následnému rozhodnutí ve věci, která se dotýká přímo dítěte. Jeho úkolem je především ochrana nejlepšího zájmu dítěte.⁷³ Kolizní opatrovník, konkrétně jím pověřený sociální pracovník se tím stává přímo jedním z účastníků řízení o úpravě poměrů dítěte, který má právo být přítomen soudnímu jednání. Na základě procesní plné moci je v řízení oprávněn uplatňovat všechna procesní práva účastníka řízení, včetně práva na odvolání proti rozsudku.⁷⁴ Může činit úkony, které by v řízení mohli uplatnit rodiče, a to až do nabytí právní moci rozsudku. Úkolem ustanoveného kolizního opatrovníka je dále zjišťovat názor dítěte a sledovat jeho nejlepší zájem, a to při objektivním zhodnocení dané situace. Pokud je to možné, vede rodiče dítěte

⁷² HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 257

⁷³ § 460 NOZ v hmotněprávní úpravě a § 469 odst. (1) ZZŘS v procesněprávní úpravě

⁷⁴ § 31 zák. č. 99/1963 Sb., v pozdějším znění OSŘ

k dohodě, ale zároveň, pokud rodiče dohodu uzavřou, hodnotí, zda dohoda není v protikladu k zájmu dítěte.⁷⁵

Při podání návrhu na úpravu poměrů k nezletilému,⁷⁶ ať už ve formě žádosti o schválení dohody rodičů nebo návrhu na úpravu poměrů podaném pouze jedním z rodičů, vždy jedno paré od soudu obdrží příslušný OSPOD, který je do funkce kolizního opatrovníka soudem jmenován.⁷⁷ Pro konkrétní případ je pak OSPOD pověřený sociální pracovník, zaměstnaný právě na úseku tohoto OSPOD. Tento pověřený sociální pracovník má postavení účastníka řízení a pro soud zpracovává odbornou zprávu. K tomu je oprávněn prošetřit poměry v rodině, provést šetření v místě bydliště a ve školských zařízeních, zjistit poměry rodičů, prověřit bytové poměry, schopnost rodičů o dítě pečovat a vazbu na dosavadní rodinné prostředí. Dále je oprávněn hovořit o samotě s dítětem za účelem zjištění, co si dítě samo objektivně přeje, pochopitelně v závislosti na jeho věku a vyspělosti. Je nezadatelným procesním právem nezletilého dítěte, aby bylo seznámeno vhodnou a pro ně srozumitelnou formou s nastalou situací a aby se mohlo vyjádřit ke všem záležitostem, v nichž se rozhoduje o něm samém a které se jej bezprostředně týkají.⁷⁸ Při soudním jednání může kolizní opatrovník navrhnout důkazy, klást ostatním účastníkům otázky a má právo podat ve věci odvolání.⁷⁹ U soudního jednání je důležitá osobní účast určeného sociálního pracovníka, protože, jak je shora uvedeno, se vyjadřuje k důležitým věcem týkajících se péče o nezletilé.

Sociální pracovník má dále oprávnění podávat ve věci péče o nezletilé a v jejich prospěch rodičům různá doporučení, například využití mediace, nebo navržení určitých důkazů, která ale nejsou vynutitelná. Při pochybnostech může vyžadovat zpracování znaleckého posudku dětským psychologem či psychiatrem, může doporučit návštěvu některé z odborných poraden či uspořádat případovou konferenci, která patří mezi nejnovější nástroje naplnění funkce OSPOD.⁸⁰ Hlavním účelem je hloubkové odborné prozkoumání a příprava pro vypracování individuálního plánu péče o dítě. Toto

⁷⁵ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2012, s. 5, online [cit. 08. 12. 2016], dostupná z WWW: <<http://mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>>

⁷⁶ Nejčastěji pro dobu po rozvodu, ale lze i pro dobu do rozvodu

⁷⁷ Na základě § 460 NOZ a § 469 ZZŘS je jmenován soudem

⁷⁸ Čl. 13 Úmluva o právech dítěte a čl. 17 Listiny základních práv a svobod

⁷⁹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2012, s. 7–10, online [cit. 08. 12. 2016], dostupná z WWW: <<http://mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>>

⁸⁰ Jde o důvěrné setkání rodičů, sociálních pracovníků a dalších profesionálů, které moderuje mediátor

vyhodnocení případu spolu s vyhodnocením potřeb dítěte je základem pro hledání řešení celé konkrétní situace tak, aby byla samozřejmě především v zájmu nezletilého dítěte.⁸¹

Mimo odborné pomoci advokátů, psychologů, mediátorů a občanských poraden tak jsou pracovníci OSPOD dalšími odborníky, kteří mohou rozvádějícím se rodičům s nezletilými dětmi pomoci a poradit jim v jejich nelehké životní situaci.

⁸¹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR, 2012, s. 69, online [cit. 08. 12. 2016], dostupná z WWW: <<http://mpsv.cz/files/clanky/14824/konflikty.pdf>>

4 Postup v řízení, práva a povinnosti účastníků

S problematikou rodinného práva je neoddělitelně spojen proces uplatňování subjektivních práv a právem chráněných zájmů, tedy vazba mezi dvěma odvětvími práva – mezi právem hmotným a procesním. Pokud je rodina plně funkční, žádný zásah soudu samozřejmě nepotřebuje, ale v životě osob a „...v mezilidských vztazích velmi často dochází k situacím, které musejí být řešeny konstitutivním zásahem soudu, popř. alespoň jeho autoritativním deklaratorním výrokem.“⁸² Podle teorie občanského práva procesního rozlišujeme základní druhy civilního procesu, mezi které se řadí: nalézací řízení, vykonávací (exekuční) řízení, zajišťovací řízení, rozhodčí řízení a řízení insolvenční. Problematiky rodinného práva se však týká pouze řízení nalézací, vykonávací a zjišťovací.⁸³ Nalézací řízení chrání subjektivní práva a právem chráněné zájmy vydáním autoritativního rozhodnutí, vykonávací řízení pak tato práva a zájmy chrání faktickým vynucením uložené povinnosti v nalézacím řízení. Pro účel mé práce to zejména znamená mocenské vynucení rozhodnutí o uložení vyživovací povinnosti, nebo o péči či úpravě styku s nezletilým dítětem na povinné osobě, která uloženou povinnost dobrovolně nesplnila.⁸⁴

4.1 Specifika nesporných řízení, zejména ve věcech rodinného práva, související se zahájením a průběhem soudního řízení

Jak již bylo shora řečeno, NOZ odděluje řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí od řízení o rozvodu manželství jejich rodičů. Příslušným soudem pro rozhodování o úpravě poměrů k nezletilému dítěti o výživném a případně i o úpravě styku s nezletilým dítětem, je tedy pouze soud péče o nezletilé.⁸⁵ „Předpokladem toho, aby soud posuzoval návrh na rozvod manželství, je pravomocné rozhodnutí o péči dítěte.“⁸⁶ Soud v těchto případech

⁸² HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 301

⁸³ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 301

⁸⁴ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 301, 302

⁸⁵ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 8, 9

⁸⁶ NOVOTNÝ, IVIČIČOVÁ, SYRŮČKOVÁ, VONDRÁČKOVÁ, 2014, s. 166

rozhoduje v nesporných řízeních, která se vyznačují určitými specifiky (I. – VIII.), odlišujícími je od řízení sporných.

- I. Nejvýznamnější odlišností nesporného řízení od řízení sporného **je uplatňování a odlišná aplikace některých⁸⁷ základních zásad**, na nichž je procesní právo postaveno.

Zásadní odlišnost spočívá v aplikaci zásady dispoziční a zásady oficiality, kdy se právě pro nesporná řízení obecně uplatní **zásada oficiality**, což znamená, že zahájení soudního řízení nebo vymezení jeho předmětu je ve většině případů plně v moci soudu. Účastníci mohou sice činit dispoziční procesní úkony, procesní iniciativu soudu však tím zvrátit nemohou. Řízení je tedy zahájeno až okamžikem vydání usnesení příslušného soudu o zahájení řízení.⁸⁸

Odlišnost je i v aplikaci zásad vyšetřovací a projednací, kdy v procesu nesporném je aplikována především **zásada vyšetřovací**, ze které plyne, že odpovědnost za řádné zjištění skutkového stavu leží na soudu. Účastníci sice mají právo tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazy, ale s tímto jejich právem už zákon nespojuje odpovídající břemena.⁸⁹ Projednací zásada a její uplatňování je oproti tomu spojena se zásadou dispoziční, což znamená, že povinnosti tvrdit rozhodné skutečnosti a na jejich podporu navrhnout důkazy je v rukou účastníků.⁹⁰

- II. Další rozdíl se týká **definice účastenství a procesního označení účastníků**, kdy v nesporném řízení je účastníkem navrhovatel a všichni ti, o jejichž právech a povinnostech se v řízení jedná,⁹¹ popřípadě ti, o kterých tak stanoví zákon,⁹² oproti řízení spornému, ve kterém jsou účastníky žalobce a žalovaný. Navíc lze v nesporném řízení přibrat účastníka a jeho účast v soudním řízení samém i ukončit, pokud jsou splněny zákonné podmínky dané ustanovením § 7 ZZŘS.⁹³

⁸⁷ Některých proto, že celá řada procesních zásad je odvětvového charakteru a jsou společné pro řízení sporné i nesporné, např. zásada spravedlivého procesu

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 302, 303

⁸⁹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 303

⁹⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 303

⁹¹ § 6 odst. (1) ZZŘS

⁹² § 6 odst. (2) ZZŘS

⁹³ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 304

Zásada **způsobilosti být účastníkem řízení a procesní způsobilosti** je v rodinném právu vykládána s ohledem na tu skutečnost, že pro tato řízení je typické, že se jednání účastní převážně fyzické, často nezletilé osoby. Procesní způsobilost nezletilého dítěte je vždy nutné zkoumat individuálně. „Vzhledem k tomu, že procesní úkony jsou ze své podstaty složitější než hmotněprávní jednání, může předseda senátu, vyžadují-li to okolnosti případu, rozhodnout, že nikoliv plně svéprávná osoba musí být v řízení zastoupena zákonným zástupcem, nebo opatrovníkem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně (§ 23 OSŘ).“⁹⁴ Navíc z mezinárodních smluv⁹⁵ vyplývá požadavek zajištění participačních práv dítěte a soud je v této souvislosti povinen osobám, které jsou schopny pochopit situaci, poskytnout potřebné informace o probíhajícím soudním řízení, konkrétně informace o všech možných následcích případného vyhovění jeho návrhu nebo o následcích jiných rozhodnutí.⁹⁶

Dítě musí být bráno jako aktivní jedinec, a ne pasivní objekt aktivit svých rodičů, nebo třetích osob – státních orgánů.⁹⁷

Ve věcech řízení o zvláštních řízeních soudních je širší výčet situací, v níž je přípustná **účast státního zastupitelství**. Situace, kdy je státní zastupitelství oprávněno podat návrh na zahájení řízení ve věcech péče o nezletilé, jsou zákonem vymezeny taxativně.⁹⁸ Státní zastupitelství je pak účastníkem řízení a v určitých případech může do již zahájeného řízení i vstoupit. Intervence státního zastupitelství ale musí být vždy podmíněna naplněním požadavku veřejného zájmu na takovém postupu.⁹⁹ Ve věcech rodinného práva se jedná o možnost návrhu na zahájení řízení ve věcech péče o nezletilé, ale pouze jde-li o uložení zvláštního opatření při výchově, o ústavní výchovu, o určení data narození, o pozastavení, omezení a zbavení rodičovské odpovědnosti a jejího výkonu a o možnost návrhu na zahájení řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí.¹⁰⁰ Mojí práce se tyto situace dotýkají opravdu okrajově, uvádím je proto pouze pro ucelenost pohledu.

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 304, 305

⁹⁵ Čl. 12 ÚPrDt, čl. 6 EÚLP

⁹⁶ § 20 odst. (4) ZZŘS

⁹⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 35

⁹⁸ Např. jde-li o uložení ústavní výchovy

⁹⁹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 305

¹⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 305

- III. **Zahájení řízení** se u řízení nesporných odlišuje i formou, v jaké může být návrh soudu podán, tedy nejen písemně, jak ukládá obecná úprava¹⁰¹, ale i ústně do protokolu¹⁰², ovšem pouze v taxativně vymezených případech, např. v řízení o osvojení.¹⁰³
- IV. **Soudní poplatky** – poplatková povinnost v řadě věcí rodinně právního charakteru vykazuje výjimky, protože trvání na jejím splnění by mohlo mít negativní následky v osobní a majetkové sféře osob. Některá řízení, především řízení ve věcech péče o nezletilé, nebo vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí jsou tak od soudních poplatků věcně osvobozena ex lege.¹⁰⁴ Vedle toho může soud osvobodit od soudních poplatků i individuálně, pokud to odůvodňují poměry účastníka a současně je splněna podmínka, že se nejedná o neúčelné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva.¹⁰⁵
- V. Odlišnost vykazují i **předběžná opatření**, a to tím, že v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, může soud nařídit předběžné opatření také bez návrhu. V těchto případech není vyžadováno složení jistoty k zajištění náhrady škody nebo jiné újmy, která by mohla vzniknout nařízením předběžného opatření. Vedle těchto specifik právní úpravy předběžných opatření, která jsou obsažena v obecné části ZZŘS, jsou zde i další specifika, která již obecnou povahu nemají, např. předběžná opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí a předběžná opatření, upravující poměry dítěte. Právní úprava zakotvená ustanovením § 452 a následujících ZZŘS se vztahuje na situace, že se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče a je ohrožen jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem, pak „*je orgán sociálně-právní ochrany dětí povinen podat návrh na nařízení předběžného opatření, o němž soud rozhoduje ve lhůtě 24 hodin.*“¹⁰⁶ Rovněž ustanovení § 924 NOZ umožňuje soudu vydat předběžné opatření z důvodů, ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče, nebo je jeho normální vývoj nebo jiný

¹⁰¹ § 42 odst. (1) OSŘ

¹⁰² § 14 ZZŘS

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 306

¹⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 306

¹⁰⁵ § 138 OSŘ

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 307

důležitý zájem vážně narušen. Předběžným opatřením soud upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu.

- VI. Odlišný je samotný **průběh řízení**, kdy ze ZZŘS vyplývá, že se nevede přípravné jednání,¹⁰⁷ ale podle ustanovení § 18 ZZŘS jde o novou právní úpravu **jiného soudního roku**, jehož specifíkem je zejména to, že je možné jej konat i mimo soudní budovu a mimo obvyklou úřední dobu. Dává prostor účastníkům, aby se vyjádřili k věci, nebo se soud může pokusit zjistit jejich stanovisko jiným způsobem. Pokud je to účelné a vyžaduje to povaha věci, lze v rámci jiného soudního roku výjimečně provést i dokazování.¹⁰⁸ Základní znaky jiného soudního roku¹⁰⁹ jsou tedy částečně společné s přípravným jednáním podle § 114c OSŘ: „*Není-li možné o věci samé rozhodnout bez nařízení jednání, nebylo-li nebo nemůže-li být postupem podle § 114 a odst. (2) jednání připraveno tak, aby bylo možné věc rozhodnout při jediném jednání, a nepostupoval-li podle § 114b, předseda senátu s výjimkou sporů a jiných právních věcí, v nichž se takový postup jeví s ohledem na okolnosti případu neúčelným, nařídí a provede přípravné jednání.*“, částečně s jednáním podle OSŘ a ZZŘS.
- VII. Ve věcech rodinného práva **není v některých případech nutné nařídit jednání**, např. v případě nařízení předběžného opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí dle ustanovení § 404 ZZŘS. Aby se předešlo či zamezilo vážnému poškození zdraví fyzického či psychického, musí být soudem rozhodnuto co nejrychleji.
- VIII. Podle ustanovení § 20 odst. (2) ZZŘS jde v těchto řízeních o uplatňování speciálního pravidla, že **účastníci jsou oprávněni tvrdit rozhodné skutečnosti a na jejich podporu navrhopat důkazy až do vydání nebo vyhlášení rozhodnutí. Je vyloučeno rozhodnout rozsudkem pro uznání a rozsudkem pro zmeškání.**¹¹⁰ „*Rychlost řízení je naopak zajišťována kladením požadavků na samotné soudy, které v uvedených věcech rozhodují, přičemž mají zejména povahu lhůt.*“¹¹¹

¹⁰⁷ § 17 ZZŘS

¹⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 308

¹⁰⁹ § 18 ZZŘS

¹¹⁰ § 25 odst. 2 ZZŘS

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 308

4.2 Zahájení a průběh řízení

Před podáním návrhu na rozvod manželů s nezletilými dětmi zákon ve smyslu ustanovení § 906 NOZ ukládá rodičům upravit nejdříve poměry k těmto dětem podáním návrhu opatrovnickému soudu. Místně příslušným soudem je soud péče o nezletilé, v jehož obvodu má účastník, který není plně svéprávný, na základě dohody rodičů, rozhodnutí soudu, příp. jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.¹¹² Ačkoliv v této práci nelze zacházet do přílišných podrobností, alespoň okrajově si dovoluji zmínit, že podle Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1510/2013 ze dne 19. 12. 2013 je pro nesporná řízení ve věcech nezletilých dána výjimka ze zásady „perpetuationis fori,”¹¹³ podle níž trvá místní příslušnost obecného soudu dítěte určená podle okolností, které tu byly v době prvního rozhodnutí soudu po celou dobu řízení. Přenesením příslušnosti ale nedochází ke změně věcné příslušnosti soudu, ale pouze ke změně příslušnosti místní. Ustanovení § 88 písm. (c) OSŘ tak redukuje okolnosti, které zakládají místní příslušnost na bydliště nezletilého dítěte. Tato výjimka má zajistit, aby o poměrech dítěte rozhodoval ten soud, který má nejlepší předpoklady pro jejich zjištění, a to zejména s ohledem na blízkost soudu k bydlišti dítěte, čímž ochraňuje zájem dítěte a současně naplňuje zájem na rychlosti a hospodárnosti řízení.¹¹⁴

Řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí před opatrovnickým soudem je upraveno § 452 až § 491 s použitím obecných ustanovení OSŘ. Zahájeno je zpravidla na návrh zákonného zástupce.¹¹⁵

Místně příslušnému opatrovnickému soudu rodiče nezletilého, kteří se chtějí rozvést, tedy doručí návrh na úpravu péče o nezletilého, který může buď obsahovat dohodu rodičů, nebo může jít o návrh pouze jednoho z rodičů. Návrh musí mít zákonné náležitosti, tedy označení účastníků řízení, kterými dle ustanovení § 6 ZZŘS jsou navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být jednáno (rodiče a nezletilé děti). Ujednání o tom, komu

¹¹² § 4 odst. (2) ZZŘS

¹¹³ § 177 odst. (2) OSŘ

¹¹⁴ KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV, 2014, online [cit. 21. 11. 2016] dostupná z WWW: <http://spolecne.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/projekt_ESF/Kolizni_opatrovnictvi/POZNATKY_VEREJNEHO_OCHRANCE_PRAV_K.pdf>

¹¹⁵ § 468 s ohledem na § 466 ZZŘS

bude dítě svěřeno do péče a jaká bude výše výživného, kterým mají na výživu dítěte přispívat.¹¹⁶

Styk rodičů s dítětem však nemusí být upraven ani v dohodě, ani v návrhu – rodičům se tak dává možnost se o styku s dítětem, o jeho četnosti a trvání dohodnout. Pokud nikdo z rodičů výslovnou úpravu styku nenavrhuje, nebo pokud prohlásí, že se o styku s dítětem dohodnou, soud o styku nebude rozhodovat.¹¹⁷

Pokud však návrhovač požaduje upravit i styk druhého rodiče s dítětem, soud styk upraví¹¹⁸ a v odůvodněných případech určí i místo styku, případně přítomnost jiných osob, nebo přítomnost sociálního pracovníka příslušného OSPOD. Podle sjednocujícího stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu publikovaného dne 14. 03. 2014, může soud v krajních případech styk s dítětem druhému rodiči výjimečně zakázat, či jej omezit, nebo nahradit jiným způsobem, např. telefonicky, nebo internetovou komunikací. Pokud soud styk s dítětem v rozsudku upraví, je jeho výrok o úpravě styku dítěte s rodičem vymahatelný.¹¹⁹

V obou případech soud usnesením zahájí řízení a rovněž usnesením jmenuje kolizního opatrovníka: § 469 ZZŘS: „*Dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého soud jmenuje. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.*“¹²⁰

Průběh opatrovníckého řízení soud upravuje usnesením.¹²¹ Náležitosti usnesení jsou dány ustanovením § 169 odst. (1) OSŘ: „*Není-li uvedeno jinak, ve vyhotovení usnesení se uvede, který soud je vydal, jména a příjmení soudců a přísedících, označení účastníků, jejich zástupců a věci, výrok, odůvodnění, poučení o tom, zda je přípustný opravný prostředek nepočítaje v to žalobu na obnovu řízení a pro zmatečnost, a o lhůtě a místu k jeho podání, a den a místo vydání usnesení.*“

Účastníci řízení¹²² mají v občanském soudním řízení rovné postavení. Mají před soudem právo jednat ve své mateřštině, nebo v jazyce, který se za takový prohlásí a mají

¹¹⁶ ŠKÁROVÁ, VANĚK, BALCAROVÁ, NOVÁKOVÁ a kol., 2014, s. 241

¹¹⁷ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 12

¹¹⁸ § 887 - § 891 NOZ

¹¹⁹ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 12

¹²⁰ Hmotněprávní úpravu představuje § 460 NOZ

¹²¹ § 167 - § 171 OSŘ

¹²² § 6 ZZŘS

právo na právní pomoc. Soud je povinen jim zajistit rovné možnosti k uplatnění jejich práv a k realizaci jejich povinností. Nikdo nesmí být zvýhodněn ani znevýhodněn.¹²³

Řízení, ve kterém se rozhoduje o poměrech nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, pokud rodiče neuzavřou dohodu, je pro všechny strany velmi náročné, a pro rodiče často i bolestivé. Projevují se zde negativní emoce jakožto následky rozvratu manželství, které ovlivňují stanoviska rodičů, a to bohužel často ke škodě budoucnosti dítěte. Rodič se chce „přes dítě“ druhému rodiči pomstít a například chce bránit dítěti ve styku s druhým rodičem, jeden z rodičů dítě „uplácí“ drahými dárky apod. *„Je potom samozřejmě těžké určit, zda odpor dítěte ke styku s některým z rodičů má původ v těchto skutečnostech, či je způsoben snahou jednoho rodiče dítě druhému odcizit, a tak se partnerovi pomstít.“*¹²⁴ Soud proto musí řešit často velmi složité situace a při svém rozhodování je povinen mít na zřeteli zajištění co nejvýhodnějších podmínek pro zdárný vývoj dítěte, včetně vytvoření možnosti utváření a upevňování vzájemných vztahů mezi dítětem a oběma rodiči, dbát na zachování citových vazeb dítěte k sourozencům, prarodičům a dalším příbuzným osobám.¹²⁵ Přezkoumává tak i dohodu rodičů, která, když není v zájmu dítěte, nemusí být soudem schválena. I v případě podání návrhu o svěřeni do péče soud vede rodiče ke smíru. V intencích ustanovení § 474 odst. (1) ZZŘS může rodičům uložit účast na mimosoudním smířčím jednání, na rodinné terapii (v trvání max. do 3 měsíců), příp. uložit setkání s odborníkem v oboru dětské psychologie.¹²⁶

Soud je v rámci opatrovnického řízení povinen zjišťovat rozhodné skutečnosti a provádět důkazy. Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení.¹²⁷ O tom, které důkazy budou provedeny, rozhoduje soud. Rozhodnutí o tom, že určitý důkaz nebude proveden, činí rovněž soud.¹²⁸ Svá práva mají samozřejmě též účastníci řízení, a to zejména právo být při soudním jednání, vyjadřovat se k důkazům, a to jak k jejich návrhům, tak k důkazům provedeným a činit návrhy na doplnění. Podle ustanovení § 125 OSŘ mohou za důkaz sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci, zejména výslech rodičů, svědků, zprávy a vyjádření opatrovníka, stanovisko dítěte, zpráva školy, lékařské zprávy, znalecké posudky a další zprávy a vyjádření. Pro ochranu dítěte je dle

¹²³ § 18 OSŘ

¹²⁴ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 10

¹²⁵ FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, 2014, s. 11

¹²⁶ Zatímco OSPOD toto může rodičům pouze doporučit, soud tuto povinnost může uložit usnesením

¹²⁷ § 120 OSŘ

¹²⁸ § 122 - § 123 OSŘ

mého názoru velmi důležité, že soud je povinen zkoumat stanovisko dítěte, a to v intencích ustanovení § 100 odst. (3) OSŘ: „V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla dítě ovlivnit tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor, přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast dítě při výslechu požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností ohrožen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“ Pro účel méj práce si pak dovolím rozvést ještě zprávu školy. Podle ustanovení § 128 OSŘ je každý, tedy i školská zařízení, na dotaz soudu povinen sdělit skutečnosti, které mají význam pro řízení a rozhodnutí. Soud své písemné požadavky adresuje řediteli školy, který je dle charakteru požadovaných informací postoupí třídnímu učitel, vychovateli v družině či výchovnému poradci. Na základě toho je pak zpracována zpráva pro soud. Ředitel, učitel, vychovatel i poradce mohou být ve výjimečných případech k soudu i předvoláni jako svědci. Zde vidím právě pomoc ze strany pedagogů – při vypracování své zprávy by měli být absolutně nestranní, jednat pouze v zájmu a ku prospěchu dítěte, nic nezamlčovat a klást důraz na odbornou erudovanost. Navíc soudní vyžádání zprávy upozorní pedagoga na nelehkou rodinnou situaci žáka či studenta a ten pak může z verbálních projevů snadněji diagnostikovat kořeny problémů, např. zhoršeného školního prospěchu.¹²⁹

Jak návrh dohody, tak návrh jednoho z rodičů musí obsahovat návrh způsobu péče o nezletilé. Návrh může soud změnit, pokud je to ve prospěch nezletilé dítěte, soud tedy návrhem není vázán, jak bylo popsáno již shora. Podle ustanovení § 907 odst. (1) NOZ připadá v úvahu svěření dítěte do péče jednoho z rodičů¹³⁰, do střídavé péče a do společné péče.¹³¹ Ochrana dítěte a jeho zájmu je při rozhodování soudu o způsobu o svěření do péče dána v hmotněprávní rovině zejména ustanovením § 907 odst. (2) NOZ: „Při rozhodování o svěření do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti

¹²⁹ NOVÁK, 2015, s. 94, 95

¹³⁰ Výlučná osobní péče jednoho z rodičů

¹³¹ Soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte – takové úpravy se však rozvádějí se rodiče nedomáhají ani v dohodě, ani v návrhu

ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.“ Soud je navíc dle odst. (3) téhož paragrafu povinen dbát na právo dítěte na péči obou rodičů a na pravidelný osobní styk s nimi.

Největší procento nezletilých v ČR je pro dobu po rozvodu manželství stále svěřováno do výlučné osobní péče jednoho z rodičů, většinou matky, i když počet případů, kdy je dítě svěřeno do střídavé péče v současnosti narůstá. Do společné péče je dítě svěřeno opravdu výjimečně, podle ustanovení § 907 odst. (1) NOZ je totiž vždy nutné, aby s takovou úpravou péče oba rodiče souhlasili a měli pro ni podmínky, což obvykle znamená, že i po rozvodu manželství budou nadále bydlet v jednom domě, či bytě a o dítě budou pečovat společně, resp. rovnoměrně. O společné osobní péči tedy nelze rozhodnout autoritativně, nebo proti vůli jednoho z rodičů.

Nejvíce diskutovaná a často mezi rodiči obávaná je střídavá osobní péče. To, že je tato otázka velmi preferovaná dokazují i nálezy Ústavního soudu. Např. nález Ústavního soudu ze dne 26. 05. 2014 sp. zn., I. ÚS 2482/13 mimo jiné formuloval premisu že: „nejlepším zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů, a pokud jsou splněny veškeré zákonné podmínky...“¹³² „...tak je svěřeni dětí do střídavé péče pravidlem, nikoli výjimkou.“¹³³ Někteří rodiče si toto vyložili po svém a začali se domáhat střídavé péče ne prioritně s ohledem na nejlepší zájem dítěte, ale bohužel i proto, aby nemuseli platit výživné, pokud byly příjmy obou rodičů v rovnováze, nebo aby se druhému rodiči „pomstili.“ Následovaly další nálezy Ústavního soudu ve věci, uvedu např. usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 03. 2015, sp. zn. IV. ÚS 105/15, které připomíná, že kritériem pro svěřeni dítěte do střídavé péče není přání konkrétního rodiče, ale hlavně zájem dítěte! Střídavá péče by měla být pravidlem, ale pouze za předpokladu, že jsou splněny všechny zákonné podmínky, to znamená, že oba rodiče jsou stejnou měrou schopni a ochotni o dítě pečovat, a že dítě má k oběma rodičům stejně hluboký citový vztah. „Právě s odkazem na

¹³² Bulletin advokacie, FOREJTOVÁ A GRYGEROVÁ, č. 1–2, 2016, s. 47

¹³³ Bulletin advokacie, FOREJTOVÁ A GRYGEROVÁ, č. 1–2, 2016, s. 47

*splnění zákonných podmínek pro střídavou péči ponechává Ústavní soud obecným soudům prostor, aby onen striktní imperativ formulovaný v nálezů I. ÚS 2482/13 nebyl definitivní, neboť by tím byly ostatní formy péče předvídané občanským zákoníkem de facto vyloučeny.*¹³⁴ Zákon tedy u svěřeni nezletilého do střídavé péče dohodu rodičů výslovně nevyžaduje. Soud musí brát ohled na nejlepší zájem dítěte, na jeho blaho, na faktickou možnost fungování takového uspořádání apod. Důležité je, aby byli rodiče schopni se dohodnout a aby byli schopni upřednostnit kompromis v zájmu dítěte před zájmy vlastními. Situaci je soud povinen zkoumat aktuálně, ke dni rozhodování, zároveň však musí sledovat i perspektivu péče.¹³⁵

Dohoda i návrh o svěřeni do péče dále musí obsahovat návrh o stanovení vyživovací povinnosti rodičů. Soud má povinnost toto řešit velmi pečlivě, protože „zákon nezná objektivizaci výživného, minimální ani maximální výživné.“¹³⁶ Základním pravidlem je, že „životní úroveň dítěte má být zásadně shodná s životní úrovní rodičů a že toto hledisko předchází hledisku odůvodněných potřeb dítěte. (§ 915 odst. 1 ObčZ).“¹³⁷

Pro určení výše výživného pro standardní situace byla pro soudy za účelem sjednocení jejich rozhodovací praxe vypracována doporučená výchozí rozmezí pro stanovení výše výživného.¹³⁸ Jak z textu vyplývá, má toto opatření opravdu pouze doporučující charakter a záleží tedy na úvaze a rozhodnutí konkrétního soudce, který je povinen rozhodovat podle platného právního řádu a podle vlastního svědomí a vědomí. „Tabulka“ je primárně určena pro standardní situace, tedy pro povinné s příjmy zejména ze závislé činnosti s nejvýše třemi vyživovacími povinnostmi. Stanovené výživné se platí v pravidelných opětvujících se částkách, které jsou splatné vždy na měsíc předem, pokud soud nerozhodl jinak, nebo pokud nebyla uzavřena dohoda odklánějící se od tradičního pojetí výživného.¹³⁹ Rovněž je zákonem umožněno zálohování výživného,¹⁴⁰ což znamená, že v případech hodných zřetele může soud povinnému rodiči uložit, aby složil zálohu na výživné splatné v budoucnu.¹⁴¹

¹³⁴ Bulletin advokacie, FOREJTOVÁ A GRYGEROVÁ, č. 1–2, 2016, s. 50

¹³⁵ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 200

¹³⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 207

¹³⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 207

¹³⁸ Tabulka zpracovaná týmem ministerstva spravedlnosti v roce 2010

¹³⁹ § 921 NOZ

¹⁴⁰ § 918 NOZ

¹⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 208

5 Rozhodnutí v opatrovnickém soudním řízení

Vzhledem k tomu, že jde o rozhodnutí v řízení nesporném, i zde jsou dána určitá specifika, která se vztahují jak k základním druhům rozhodnutí, která mohou být vydána ve věci samé, tak k výrokům o nákladech řízení.

- I. Prvním specifíkem je, že **obecným pravidlem rozhodování ve věci samé je forma usnesení**, ledaže speciální ustanovení ZZŘS vyžadují vydání rozsudku. Ustanovení § 25 odst. (1) ZZŘS: „*Soud rozhoduje ve věci samé usnesením, nestanoví-li zákon jinak.*“ Podle ustanovení § 27 ZZŘS rozhoduje soud rozsudkem o statusové věci fyzické, nebo právnické osoby. Příkladem je rozhodování o svéprávnosti,¹⁴² rozhodnutí soudu v řízení o popření otcovství, nebo o určení, zda jde nebo nejde o manželství.
- II. Dalším důležitým specifíkem je **nevázanost soudu návrhem**, kdy může soud v intencích ustanovení § 26 ZZŘS překročit návrhy účastníků a přiznat více nebo něco jiného, bylo-li možné zahájit řízení ex officio.
- III. Nelze, na rozdíl od sporného řízení, přímo určit, který z účastníků je úspěšný a který v řízení neuspěl, protože nejde o spor dvou stran. Proto platí pravidlo, že v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu a v řízeních ve statusových věcech manželských **se náhrada nákladů řízení neukládá (§23 ZZŘS)**. Soud tak může učinit pouze tehdy, odůvodňují-li to okolnosti případu. (Soud má ale možnost ve smyslu § 24 ZZŘS uložit sankční opatření spočívající v uložení povinnosti, aby návrhové, který svévolně a bezúspěšně uplatňoval právo, nahradil ostatním účastníkům řízení jejich náklady.)
- IV. Specifikum některých nesporných řízení je i ve vztahu k materiální stránce právní moci.¹⁴³ V některých nesporných řízeních (např. podle § 440 a § 475 ZZŘS) tak **lze vydat i nové rozhodnutí ve věci samé, zejména, změní-li se předpoklady, na jejichž základě bylo původní**

¹⁴² § 40 ZZŘS

¹⁴³ Tzn., že rozhodnutí soudu je pro účastníky, respektive i pro další osoby a orgány závazné a nezměnitelné

rozhodnutí vydáno. Je to rozdíl oproti obecným nástrojům ke zvrácení účinků pravomocných rozhodnutí, jimiž jsou mimořádné opravné prostředky.¹⁴⁴ Jde o právní zásadu „clausula rebus sic stantibus.“¹⁴⁵ Např. rozhodnutí soudu ve věcech výživného nezletilých dětí jsou zásadně vydávána v souladu s touto zásadou (toto rozhodnutí může soud učinit i bez návrhu stran), viz ustanovení § 475 odst. (1) ZZŘS: „Změní-li se poměry, může soud učinit rozhodnutí týkající se výkonu povinností a práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti nebo rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě.“ **Rozhodnutí statusové povahy jsou závazná pro každého,** nejen pro účastníky řízení a zákonem vymezené orgány.

- V. **Specifikum ve vykonatelnosti rozhodnutí** – ze samé podstaty, kdy ve věcech rodinného práva upravuje rozhodnutí soudu především statusové otázky, se účastníkům neukládají povinnosti plnění a u většiny tak v úvahu nepřichází vykonávací řízení, protože zde právě není dána žádná povinnost, kterou by bylo možno exekučně vynutit. Tato rozhodnutí ale mohou sloužit jako podklad pro další postup jiných orgánů. Není tomu tak ale ve všech případech, výjimku tvoří zejména rozhodnutí o péči a výživě nezletilého dítěte, kdy se lze plnění povinnosti domáhat výkonem rozhodnutí, pokud není povinným včas a řádně plněna.¹⁴⁶ Ohledně vykonatelnosti soudního rozhodnutí se pro rozsudky subsidiárně využívá obecná právní úprava (§ 159a OSŘ), pro usnesení obecná úprava (§ 171 OSŘ) a speciální ustanovení zakotvená v ZZŘS.¹⁴⁷ Této problematice se týká i předběžná vykonatelnost některých rozsudků, např. rozsudků, kterými je povinným uložena povinnost plnit výživné.

Na základě skutkových zjištění a právního posouzení vydá opatrovnický soud ve věci svěření nezletilého do péče rozhodnutí. Podle ustanovení § 471 odst. (1) ZZŘS soud ve věci samé v těchto případech rozhoduje rozsudkem. Podle odst. (2) téhož paragrafu rozhoduje soud ve věcech péče o nezletilé s největším urychlením, což je důležitý nástroj

¹⁴⁴ V civilním řízení to je dovolání, žaloba pro zmatečnost a žaloba na obnovu řízení

¹⁴⁵ „Za předpokladu, že věci zůstanou, jak jsou“

¹⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 308–310

¹⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 310

ochrany nezletilého a jedna z nejdůležitějších zásad těchto řízení.¹⁴⁸ Pokud soud vydá rozsudek ve věcech styku s dítětem a péče o dítě, má povinnost ve smyslu ustanovení § 472 ZZŘS účastníky poučit o možnosti výkonu rozhodnutí a o způsobu jeho provedení.¹⁴⁹ Rozsudek, kterým soud rozhoduje o výchově nezletilých dětí je konstitutivním rozhodnutím, které působí ex nunc a je s ním spojen vznik, změna nebo zánik hmotněprávních vztahů. Směřuje k autoritativní úpravě osobního statusu fyzické osoby.¹⁵⁰ Důležité je též ustanovení § 154 odst. (1) OSŘ, podle něhož je pro vynesení rozsudku rozhodující stav v době jeho vyhlášení, a to znamená, že změní-li se podstatnou měrou situace před plánovaným vyhlášením rozsudku, může to být důvodem pro změnu rozhodnutí. Podle ustanovení § 159 OSŘ je doručený rozsudek, který nelze napadnout odvoláním, pravomocný a podle ustanovení § 27 ZZŘS je výrok pravomocného rozsudku, kterým bylo rozhodnuto o statusové věci fyzické nebo právnické osoby závazný pro každého.

¹⁴⁸ Aby byly co nejrychleji upraveny co nejvhodnější poměry pro nezletilého a stabilizována jeho situace

¹⁴⁹ § 502, § 503 a § 504 ZZŘS

¹⁵⁰ NOVÁK, 2015, s. 112

6 Řádné a mimořádné opravné prostředky

I v oblasti opravných prostředků vykazuje nesporné řízení určitá specifika, mezi něž lze řadit „odlišnosti zejména v možnosti uplatňování novot v odvolacím řízení a dále speciální pravidla v úpravě užití mimořádných opravných prostředků.“¹⁵¹

- I. V rámci odvolacího řízení dle ZZŘS se uplatní **úplná apelace** – účastníkům je v odvolacím řízení povoleno uplatňovat nové skutečnosti a navrhnout nové důkazy.¹⁵² Vyšetřovací zásada platí též i pro odvolací soud, který je tedy oprávněn přihlédnout i k takovým skutečnostem a důkazům, které účastníci neuplatnili. Odvolací soud dále není vázán mezemi odvolání, pokud bylo řízení v 1. stupni možné zahájit i bez návrhu.¹⁵³ Dále platí, že může napadené rozhodnutí přezkoumat i tehdy, nebyl-li odvolatelem uplatněn žádný odvolací důvod.¹⁵⁴
- II. U mimořádných opravných prostředků, jimiž jsou žaloba na obnovu, žaloba pro zmatečnost a dovolání platí, „...že ve věcech rozhodnutí vydaných v řízeních, která bylo možno zahájit i bez návrhu, obdobně jako u odvolání, **není soud vázán mezemi**, ve kterých se žalobce (dovolatel) domáhá přezkumu rozhodnutí (§ 29 ZŘS), resp. rozsahem (§ 30 odst. 2 ZŘS).“¹⁵⁵ Navíc je dovolání ve věcech upravených v hlavě páté části druhé ZZŘS ze zákona nepřipustné.¹⁵⁶ Ochrana v ústavním soudnictví tím však není dotčena.

Rozsudek ve věci musí obsahovat poučení o možnosti podat odvolání. Odvolání je přípustné u všech rozsudků s výjimkou rozsudku, kterým se ve věcech péče o nezletilé schvaluje dohoda rodičů. Rodiče jsou v tomto případě v pozici účastníků, jimž bylo v dané věci plně vyhověno, a proto není dána subjektivní přípustnost opravného prostředku.¹⁵⁷

¹⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 311

¹⁵² § 28 ZZŘS

¹⁵³ § 28 odst. (2) ZZŘS

¹⁵⁴ § 28 odst. (3) ZZŘS

¹⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 311

¹⁵⁶ § 30 odst. (1) ZZŘS

¹⁵⁷ NEČAS, POSPÍŠIL, 2012, online [cit. 20. 09. 2016] dostupná z WWW:

<www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>

I když je ve věcech svěřeni nezletilého do péče vydán rozsudek, který nabude právní moci, neznamená to, že tímto způsobem bude péče probíhat až do doby zletilosti dítěte. Proto kdykoliv dojde k podstatné změně poměrů,¹⁵⁸ může soud své rozhodnutí změnit, a to na návrh i bez návrhu.¹⁵⁹ V těchto případech se nejedná o překážku věci rozsouzené,¹⁶⁰ ale uplatnění zásady nejlepšího zájmu dítěte.¹⁶¹ Opatrovnická oddělení příslušných soudů tak spisy nezletilých dětí ve věcech péče vedou v tzv. „živých“ spisech, které jsou vyřazovány až s nabytím zletilosti dítěte.

¹⁵⁸ Clausula rebus sic stantibus

¹⁵⁹ § 909 NOZ

¹⁶⁰ Res iudicata

¹⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., 2015, s. 199, 200

7 Závěr

Je nepopíratelným faktem, že rozvod rodičů je pro dítě vždy velmi náročný. Pokud jde o dítě školního věku, zjistil jsem, že pedagog může dítěti, jehož rodiče se rozvádějí, opravdu pomoci. Předpokládá to, aby si všímal chování dětí a v případech, kdy se chování začne výrazně odlišovat, vhodným způsobem upozornil rodiče. Pokud rodiče učiteli sdělí, že se rozvádí a učitel je „tak v obraze,“ může pro žáky např. zorganizovat besedu „u kulatého stolu“, kde s nimi bude diskutovat o tom, co znamená rodina, co je láska k rodičům, co znamená rozvod a rozchod. Může je také upozornit na možnost svěřit se se svými problémy výchovným poradcům, či využít např. Linku důvěry apod.¹⁶² Jak jsem již zmínil shora, učitel na žádost soudu také zpracovává zprávy o konkrétním žákovi, které mohou velmi podstatně pomoci k tomu, aby byla rozsudkem stanovená péče pro dítě co nejoptimálnější, protože žák ve škole tráví hodně času a učitel je tak o něm schopen vypovědět důležité skutečnosti. To samé platí i v případě, že ve věci školu a potažmo třídního učitele navštíví i sociální pracovnice příslušného OSPOD, aby provedla místní šetření.

Při psaní své bakalářské práce jsem zjistil, že ochrana nezletilých dětí v opatrovnickém řízení je určitě velmi široká a propracovaná, ale přes to, je vždy pro dítě smutné, když spolu jeho rodiče již nedokáží žít. Apeloval bych proto na všechny, kdo v manželství již žijí, nebo do této instituce hodlají vstoupit a mají, nebo plánují mít děti, aby nikdy nezapomněli na to, že jsou, či budou rodiči, protože manželství sice ukončit mohou, ale rodiči zůstávají i nadále. Nejlepším přínosem pro dítě je proto funkční, bezproblémová rodina a láska obou rodičů.

¹⁶² ŠPAŇHELOVÁ, 2010, s. 77

8 Seznam použité literatury

8.1 Prameny

- Listina základních práv a svobod. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, usnesení předsednictva České národní rady č. 2,
- Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 03. února 2012. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. Právo a management. ISBN 978-80-87974-01-8
- Občanský soudní řád: zákon č. 99/1963 Sb. ze dne 04. prosince 1963
- Předpis č. 104/1991 Sb. In Sbíрка zákonů, Parlament ČR. Ze dne 06. 02. 1991
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR: sp. zn. 23 Cdo 405/2013, ze dne 21. 02. 2014
- Usnesení Ústavního soudu ČR: sp. zn. Pl. Ús. 36/16, ze dne 21. března 2017
- Ústava České republiky. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1992, roč. 1993, částka 1, ústavní zákon č. 1
- Zákon č. 460/2016 Sb. In Sbíрка předpisů, Parlament ČR. Ze dne 14. prosince 2016, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony.
- Zákon o advokacii: zákon č. 85/1996 Sb. ze dne 13. března 1996.
- Zákon o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci): zákon č. 202/2012 Sb. ze dne 02. května 2012
- Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 09. prosince 1999
- Zákon o zvláštních řízeních soudních: zákon č. 292/2013 Sb. ze dne 12. září 2013

8.2 Literatura

- FOREJTOVÁ, Monika a GRYGEROVÁ, Jana. Otazníky nad presumpcí střídané péče o nezletilé děti aneb vliv ESLP na judikaturu Ústavního soudu. Bulletin advokacie. 2016, č. 1–2, s. 47–53. ISSN 1210-6348

- FRANCOVÁ a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014. ISBN 978-80-7478-500-9
- GROCHOVÁ, Martina. Význam biologických a faktických vazeb při rozhodování o svěřeni dítěte do péče: pohled Evropského soudu pro lidská práva. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Právnická fakulta. Vedoucí práce David KOSAR
- HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7
- KOVÁŘOVÁ, Daniela. Přiměřenost právní regulace rodinného práva. Bulletin advokacie. 2016, č. 7–8, s. 49-50. ISSN 1210-6348
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR ve spolupráci: DOBRUŠOVÁ, Eva a VEČERKOVÁ, Petra a HRDLÍČKOVÁ, Ivana a ŠILAROVÁ, Eva a HOLLÁ, Kateřina a VAVROŇOVÁ, Marie a HOLLÝ, Martin. Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2012. ISBN 978-80-7421-048-8
- NOVÁK, Daniel. Rozhodování soudů o výchově nezletilých dětí v civilním procesu. Praha, 2015. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Fakulta právnická. Vedoucí práce Alena MACKOVÁ
- NOVOTNÝ, Petr a IVIČIČOVÁ, Jitka a SYRŮČKOVÁ, Ivana a VONDRÁČKOVÁ, Pavlína. Nový občanský zákoník. Rodinné právo. 1. vydání. Praha: GRADA Publishing a. s., 2014. ISBN 978-80-247-5167-2
- PLECITÝ, Vladimír. Rukověť rodinného práva. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2014. ISBN 978-80-7380-529-6
- ŠKÁROVÁ, VANĚK, BALCAROVÁ, NOVÁKOVÁ a kol. Vzory smluv a podání. 14. vydání. Praha: Linde, 2014. ISBN 978-80-7201-941-0
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě a rozvod rodičů. 1. vydání. Praha: Grada publishing a. s., 2010. ISBN 978-80-247-3181-0

8.3 Internetové Zdroje

- DVORŇÁK, Jan. Bulletin-advokacie.cz: „Občanský soudní řád. Komentář.“ [online] 18. 02. 2014 [cit. 22. 02. 2017], dostupná z WWW: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/obcansky-soudni-rad.-komentar?browser=mobi>>
- GLOGAR, Martin. Pravniprostor.cz: „Novela občanského zákoníku“ [online]. 11. 01. 2017 [cit. 09. 04. 2017], dostupná z WWW: <<http://www.prawniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-obcanskeho-zakoniku>>
- KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. Spolecne.ochrance.cz: „Poznatky veřejného ochránce práv k výkonu kolizního opatrovnictví“ [online]. Leden 2014. [cit. 21. 11. 2016], dostupná z WWW: <http://spolecne.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/projekt_ESF/Kolizni_opatrovnictvi/POZNATKY_VEREJNEHO_OCHRANCE_PRAV_K.pdf>
- NEČAS, Petr a BLAŽEK, Pavel. Kr-ustecky.cz: „Důvodová zpráva“ [online]. 27. 02. 2013. [cit. 08. 10. 2016], dostupná z WWW: <http://www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1678740>
- NEČAS, Petr a POSPÍŠIL, Jiří. Pracepropravniky.cz: „Nový občanský zákoník (NOZ) – důvodová zpráva“ [online]. 03. 02. 2012 [cit. 20. 09. 2016], dostupná z WWW: <www.pracepropravniky.cz/zakony/novy-obcansky-zakonik-duvodova-zprava>

9 Seznam použitých zkratk

- NOZ - Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník
- ObčZ - Zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník
- OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí
- OSŘ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ZoR - Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- ZSPO - Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- ZZŘS - Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízeních soudních